

УДК 94 : 069.02-051 (477) «18/19»

**ПРИВАТНА КОЛЕКЦІЯ П.І. ХАРИТОНЕНКА
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)***Ольга Гайдай*

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10
e-mail: osvita13@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7181-9908>

З другої половини ХІХ ст. на мистецькому ринку й у принципах колекціонування відбуваються суттєві зміни. Поява нового економічного класу фабрикантів, заводчиків, банкірів формує і новий тип колекціонерів. Це був збирач художніх творів і предметів, який довіряв власному смаку більш, ніж думкам і рекомендаціям авторитетів. Колекції приватних осіб не були схожі, відбір часом відбувався за власним бажанням і віддзеркалював душевний стан господаря. Саме через це професіонали мали право назвати захоплення аматорством. Художні зібрання Павла Михайловича Третякова, Івана Володимировича Цветаєва, Олексія Олександровича Бахрушина, Михайла Абрамовича й Івана Абрамовича Морозових та інших, стали найяскравішими прикладами в історії приватного колекціонування у Російській імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Не менш відомим колекціонером був представник династії підприємців-цукрозаводчиків Павло Іванович Харитоненко (5.01.1853, м. Суми – 13.06.1914, маєток Наталівка Харківська губ.). Він захоплювався російським і західноєвропейським живописом, а також колекціонував ікони. П.І. Харитоненко став невід'ємною частиною художнього життя Російської імперії та її культурних центрів.

Стаття базується на тематичному та хронологічному принципах організації матеріалу. Відбір, систематизація та вивчення матеріалу носить міждисциплінарний характер і здійснюється на основі історико-типологічного та історико-культурного підходів. Історико-культурний метод дуже важливий у вивченні даної теми, оскільки він ставить у центр уваги соціально-психологічне дослідження особистості окремої людини з його прагненнями, переконаннями, діяльністю, у даному випадку чоловіка, що збирає колекцію. Тому важливо, розглядаючи ту чи іншу колекцію, починати з вивчення особистості колекціонера, його громадської діяльності та поглядів на збиральництво.

Дослідження колекції П.І. Харитоненка у світлі вивчення проблеми приватного колекціонування, як складової художнього життя Російської імперії, ніколи раніше не було предметом спеціального наукового розгляду, хоча щодо питання приватного колекціонування творів образотворчого мистецтва неодноразово порушувалося у працях з історії художнього життя та колекціонування, у дослідженнях окремих колекцій і творчих біографій художників. Вагомий внесок у дослідження теми приватного колекціонування зробила С. Овсяннікова [14-15]. В її роботах виявлено та проаналізовано основні тенденції розвитку приватного російського колекціонерства та розглянуті окремі типи художніх колекцій. Історії художнього колекціонування у Петербурзі та Москві у ХІХ ст. присвятив свої роботи Я.В. Брук [4-5]. Історії приватного колекціонування у Росії присвячена праця І.Н. Саверкіної [18]. Різним питанням приватного колекціонування присвячені праці Н.М. Полуніної [17], О.Я. Неверова [12], Л.Л. Савицької [19], С.І. Побожого [16]. Художнє життя Півдня України кінця ХІХ – початку ХХ ст. та проблеми приватного колекціонування досліджує Н.В. Сапак [20]. Серед досліджень безпосередньо колекцій П.І. Харитоненка слід виділити роботу О. Денисенко [8]. Останнім часом іконографію родини Харитоненків досліджує В.І. Обозна [13].

Мета статті показати масштабність, естетичну й історико-художню значущість приватних зібрань підприємців на прикладі П.І. Харитоненка.

Павло Іванович був сином дійсного статського радника та почесного громадянина м. Суми, видатного підприємця-цукрозаводчика Івана Герасимовича Харитоненка. Батько завжди піклувався про належне виховання та духовний розвиток сина [9].

Він отримав домашню якісну освіту, батько запрошував до нього кращих викладачів. Кілька семестрів П.І. Харитоненко вільновідвіду-

вачем слухав лекції з хімії, математики, філософії у Гейдельберзькому університеті, мав великий інтерес до сільськогосподарських наук. У майбутньому він у кожному маєтку мав дослідні ділянки, основною спеціалізацією якої були цукровий буряк і пшениця. За кордоном Павло Іванович часто відвідував музеї, майстерні художників і мистецькі салони, там формувався його інтерес колекціонера творів живопису, в його маєтках були зібрані колекції європейських і вітчизняних творів мистецтва. Першою його громадською посадою у Сумах була посада почесного попечителя єпархіального училища, пізніше його було обрано церковним старостою Святодухівської церкви Олександрівської гімназії м. Сум, яку він займав майже 30 років. Так, самостійне життя П.І. Харитоненка розпочалося з благодійності й участі у добродійних справах [22].

Для того, щоб потрапити у вищі кола московського суспільства, йому виявилось достатньо вступити у Московський Англійський клуб, що він і зробив у 1882 р. У клубі П.І. Харитоненко зустрічав не тільки своїх ділових партнерів. Тут були ті люди, спілкування з якими піднімало духовні запити Павла Івановича. Так, саме у клубі він зустрічався з багатьма московськими колекціонерами. «Хоча до його зібрань живопису передові меценати ставилися дещо зверхньо, але щирої, інтимної любові до картин «для себе» в ньому було більше, ніж у них», – писав про Харитоненка відомий колекціонер та історик мистецтва князь Сергій Олександрович Щербатов, предки якого багато років були членами Московського Англійського клубу [6, с. 331].

Колекціонування у багатьох областях європейської частини Росії було пов'язано з багатими традиціями садибної культури. Тому не дивно, що художня колекція П.І. Харитоненка виявилася розділеною між маєтком Наталівка (сьогодні це с. Володими-рівка, Краснокутського району Харківської області), Сумами та Москвою, де він мав власний особняк на Софійській набережній.

Приватна колекція Наталівського маєтку формувалася на прихильності господаря до нових стильових пошуків. П.І. Харитоненко підтримував молодих митців, захоплювався роботами представників «Союзу російських художників», до якого входили живописці Москви та Петербургу. Його кістяк становили Костянтин Юон, Абрам Архипов, Ігор Грабар, Аркадій Риллов та інші. Атмосфера творчості, гостинності приваблювала до Наталівки Олексія Щусєва, Олександра Савінова, Сергія Коньон-

кова, Олександра Матвєєва та Сергія Виноградова.

Якраз у 1890-1900-х роках С. Виноградов жив і працював у Харкові. Вірогідно, що у той час він відвідував Наталівку. Частими гостями у Наталіївці були брати Володимир і Микола Маковські. У маєтку Харитоненка В. Маковським був виконаний «Жіночий портрет» (1885) і «Портрет Бюссона, вихователя дітей П. Харитоненка» (1894). М. Маковський був представлений творами «Базар в Москві» (1884) і «На річці» (1885). У маєтку був написаний Ф. Малявіним і портрет господаря з сином (1911). Етюдом «В горах» (1884) представлено Г. Мясоедова. Нові напрямки у мистецтві першого десятиліття відображені у «Золотій осені» С. Жуковського [8, с. 83].

Багаторічна дружба пов'язувала П. Харитоненка з видатним майстром М. Нестеровим. Його пензлю належить розпис Троїцького собору (1901-1914) у Сумах (шість образів для іконостасу). Монументальне полотно «Тихі води» (1912) відноситься до періоду активних творчих взаємин цих непересічних людей. З московських живописців слід назвати І. Остроухова з його етюдом «Рання весна» (1900 р). Трохи осторонь від основних художніх смаків господаря садиби стояло ім'я В. Орловського – відомого художника першої половини XIX ст., презентованого картиною «Трійка». Перлинами зібрання П. Харитоненка були шедеври: портрет Н. Матвєєвої (1909 р.) В. Сурикова, «Дворик» (1891 р.) В. Поленова, «Темний ліс» (1890 р.) І. Шишкіна.

В Наталіївці завжди було багатолюдно. Влітку тут збиралася не тільки вся численна родина Харитоненків. У гостинних господарів полюбляли відпочивати художники, музиканти, актори. В Наталіївці Павлом Івановичем Харитоненком була побудована Спаська церква. Основні креслення були виконані у 1908 р. академіком архітектури О.В. Щусєвим. Будівництво велося з 1911 по 1913 роки. Роботами по зведенню храму керував академік архітектури А.М. Рухлядев. Інтер'єри розписував петербурзький художник О.І. Савінов. Розпис було виконано у дусі давньоруського фрескового живопису Новгород, Ярославля та Пскову. У зовнішньому оздобленні храму використані рельєфи, виконані С.Т. Коньонковим і А.П. Матвєєвим [3, с. 86]. Над головним входом розміщувалася мозаїка «Спас Вседержитель», імовірно роботи М.К. Реріха. Церква являла собою також своєрідний музей давньоруського іконопису (новгородська школа) і церковного начиння. У колекції знаходилися рідкісні

дев'ять ікон деісусного чину новгородського письма, старовинні церковні предмети (лампади, килими, кадила й ін.).

Частина ікон, зібраних Павлом Івановичем і його дружиною Вірою Андріївною Харитоненками, була продемонстрована на виставці іконопису та художньої старовини у Москві, на з'їзді художників у 1911-1912 роках, у дні святкування 300-річчя Дому Романових. Колекція ікон Павла Івановича Харитоненка вважалася третьою за значимістю у Росії. Після 1918 р. майже всі роботи були вивезені з Наталівки та зберігаються зараз у Третяковській галереї й інших музеях. У Київському музеї Руського мистецтва, експозицію іконопису відкриває ікона XV ст. «Борис і Гліб» з Наталіївського зібрання. Нині роботи з колекції П.І. Харитоненка знаходяться у постійній експозиції відділу дореволюційного мистецтва (23), у фондах того ж відділу (2) та у фондах відділу західноєвропейського мистецтва (1) Харківського художнього музею. Зібрані разом, вони демонструють високий якісний і кількісний склад у колекції музею. І це не дивно, адже зібрання П.І. Харитоненка у відділі дореволюційного мистецтва представлено досить повно, він – єдиний на Харківщині колекціонер вітчизняного мистецтва такого масштабу [8, с. 82].

Особняк Харитоненків у Москві, на Софійській набережній 14, на початку XX ст. відіграв соціальну, політичну та культурну роль у російському суспільстві. Крізь долі окремих людей, крізь рамки родинної хроніки проступає доля цілого російського стану [2]. Хтось фінансував революції, а хтось опікувався мистецтвом і вкладав гроші у живопис.

Після смерті батька, Івана Герасимовича Харитоненка, 30 листопада 1891 року господарем особняка у Москві стали його дружина Наталія Максимівна та син – Павло Іванович Харитоненко. Згодом мати відмовилася від своєї частки на користь сина, який достойно продовжив всі справи та починання свого батька [10]. Успадкувавши від батька 11 господарств, мережу контор торговельного дому, потужне цукрово-рафінадне виробництво на теренах України (сім цукрових та один рафінадний завод), П. Харитоненко зумів підняти сімейну справу на новий рівень. Виробництво і технології постійно модернізувалися, велася селекційна робота, вивчався іноземний досвід ведення виробництва [11]. Величезні статки дозволяли продовжувати займатися колекціонуванням витворів мистецтва.

Родзинкою особняка Харитоненків була картинна галерея. Вона була декорована у

стилі Другої імперії: позолочена різьба, дзеркала у золочених рамах. Окрасою зали був і є живописний плафон стелі, де зображено струнний оркестр, який слухають кавалери та дами в одязі XVIII ст., а також два картуша над дверима. Вони були виконані у 1893 р. французьким художником Франсуа Фламенгом, який спеціально приїхав до Москви на запрошення П. Харитоненка. Художник написав портрет господині дому – Віри Андріївни, який тепер зберігається в Ермітажі. На стінах особняка висів живопис зовсім іншого роду – це були пейзажі відомого французького художника другої половини XVIII ст. Юбера Робера, привезені Павлом Івановичем з Парижу в 1911 р. Йому вдалося зібрати цілу галерею чудових полотен, багато з яких сьогодні є гордістю Державної Третяковської галереї, Державного музею образотворчих мистецтв імені О.С. Пушкіна, Державного Ермітажу та Державного Російського музею. Особняку на Софійській набережній теж випала честь зберігати шедеври світового живопису, у тому числі зарубіжних художників-імпресіоністів.

Слід зазначити, що родина Харитоненків відіграла провідну роль у художньому житті свого покоління. Вони підтримували дружні стосунки з такими художниками як Михайло Нестеров, Філіп Малявін, Ілля Остроухов та інші. У 1913 р. Павло Іванович Харитоненко був обраний почесним членом Імператорської Академії мистецтв у Петербурзі, також він був першим головою Товариства друзів Рум'янцева музею [1, с. 27]. У колекції Харитоненків можна було зустріти картини Айвазовського, Рєпіна, Сурикова, Полєнова, Верещагіна, Малявіна, Васнецова та багатьох інших талановитих живописців. Гордістю господарів і перлиною цього унікального зібрання стало полотно І. Крамського «Невідома».

Харитоненки товаришували з художником Михайлом Нестеровим. Першу роботу цього художника – ескіз «Різдво» для розпису Володимирського собору в Києві П. Харитоненко придбав у 1901 р. на Пересувній виставці у Петербурзі. Пізніше М. Нестеров писав у своїх спогадах, датованих 1907 роком: «Павло Іванович познайомився зі мною на моїй виставці в Москві і, вже торгуючись, платив мені великі гроші за мої речі, купував і замовляв. Пізніше, за кордоном, для «Різдва» була придбана Харитоненками у паризького антиквара стара італійська рама XVII століття, за яку, ймовірно, з Павла Івановича взяли в кілька разів дорожче, ніж він, торгуючись, заплатив за мій картон» [6, с. 327]. У Павла Івановича в колекції

були його картини: «Тихе життя», «Мовчання», «Осінній день», «Вечірній дзвін», «Тихі води» [1, с. 29].

Колекція П. Харитоненка поділялася на чотири частини – західноєвропейський живопис, російський живопис, російська ікона та предмети російської церковної старовини. Павло Іванович належав до помірно правого крила московських збирачів. Свої мільйони він витрачав на покупку добротного живопису. Найбільше він цінував майстрів барбізонської школи. Найтонші за настроєм пейзажі Каміля Коро, Шарля Добіньї, Луї Ізабе колись були окрасою його особняка. Чудові були «Мандрівні музиканти» романтика Гюбера Робера, такого улюбленого російським дворянством. З особливою пристрасстю П. Харитоненко та його дружина збирали російський живопис – і старий, і новий. З його зібрання до державних музеїв перейшли багато відомих полотен «Катерина Друга в Царськосельському парку» В.Л. Боровіковського, «Дівчинка у маковому вінку» О.А. Кіпренського, «Бурхливе море» І.К. Айвазовського. В.В. Верещагін, Л.І. Соломаткін, А.А. Іванов і багато інших майстрів живопису були представлені у колекції Харитоненка творами високого рівня. Було чимало й робіт художників, сучасників збирача – Рєпіна, Сурикова, Сомова, Малявіна, але це були речі переважно другорядні, куплені винятково для себе, для прикраси житлових кімнат. Подружжя Харитоненків стали збирати російський іконопис і предмети церковної старовини не без впливу художньої моди початку ХХ ст. Їх колекція вважалася свого часу однією з видатних. І.С. Остроухов приводив милуватися нею знаменитого французького художника Анрі Матісса [6, с. 331].

Одним з найкрасивіших особняків міста Суми була садиба П. Харитоненка на Троїцькій вулиці, в одному з флігелів якої розміщувалася контора його Торгового дому. Цю будівлю ще у 1893 р. придбав його батько, а Павло Іванович перебудував і відремонтував його: зробив другий поверх, змінив і вдосконалив системи опалення, вентиляції, водопостачання та каналізації. Весь особняк був побудований у стилі необароко. Його величні сходи, темні холи, вітальні та зали, прикрашені гобеленами, галереї вражали своєю пишністю та красою. У дворі будинку був розбитий прекрасний великий сад, в якому любили відпочивати всі домочадці. Фронтон будівлі прикрашав вензель П.І. Харитоненка. Приїжджаючи у Суми з родиною, цукрозаводчик завжди зупинявся у цьому особняку. Внутрішню та зовнішню обробку

будинку здійснив славнозвісний московський архітектор Федір Шехтель, який працював у стилі модерн [21].

У даний час картини із зібрання П.І. Харитоненка знаходяться у відомих музеях світу: 24 – у Пушкінському музеї, 35 – у Державній Третьяковській галереї. Йому належали роботи 20 вітчизняних авторів і більше 60 робіт західної школи. П.І. Харитоненка можна назвати не тільки продовжувачем справи батька з розвитку промисловості у Сумах і створенню інфраструктури міста, а й пристрасним меценатом-колекціонером, покровителем мистецтва.

17 червня 1918 р., за пропозицією Всеросійської колегії у справах музеїв і охорони пам'яток мистецтва та старовини, народний комісар освіти А.В. Луначарський призначив директором Галереї І.Е. Грабар, який продовжив діяльність з перебудови експозиції та зберігання. За його активної участі, у тому ж 1918 році, почалося формування Національного (з 1923 року – Державного) музейного фонду, у сховища якого надходили цінності, зібрані у результаті націоналізації, конфіскації, ревізії і т.д. Через фонд у Третьяковську галерею прийшли як окремі твори, так і цілі зібрання, наприклад зібрання П.І. і В.А. Харитоненків

На жаль, колекція П.І. Харитоненка постраждала у роки Другої світової війни. Втратеними вважаються роботи: «Портрет старого Харитоненка», «Портрет двох дівчаток. Олена та Наталя Харитоненки» В. Маковського; «Дві корови» С. Виноградова та, ймовірно, його ж «Інтер'єр церкви», що зображує Наталіївський храм, «Чорна собака» і «Жовта такса» М. Неврева, «Карогнідий кінь», з підписом – «14-19 червня 93 р.» С. Виноградова і «Білий кінь» (1885) В. Маковського, «Човник. Валаам» 1867 р. І. Шишкіна, «На морі» 1894 р. М. Дубовського, «Берег моря» В. Орловського, роботи Ю. Волкова – «На річці», «Річка на узліссі», «Річка в лісі». 1882 р. та багато інших [8, с. 82].

У 1984 р. в ленінградському журналі «Нева» з'явилася стаття з характерною для тієї пори назвою «Сільський Ермітаж». Йшлося у ній про створення сільського громадського музею. Заснував цей громадський музей у 1945 р. в селі Пархомівка Харківської області вчитель Афанасій Луньов. У його зібранні були справжні офорти Рембрандта, картини К. Піссаро, П. Гогена, О. Ренуара, П. Сезанна, А. Матісса. Добре представлені і російські майстри – О. Кіпренський, І. Левітан, І. Шиш-

кін, І. Рєпін, В. Серов, І. Айвазовський. «Ермітаж» розташувався у будівлі правління цукрового заводу, що колись належав Харитоненкам, і не виключено, що значна частина цього унікального, не тільки для села, зібрання, колись належала чудовому колекціонерові та меценату, Павлу Івановичу Харитоненку [7, с. 2].

В умовах модернізації економіки й утвердження ринкових відносин у другій половині XIX – на початку XX ст. наявність приватних зібрань пояснювалася переважанням впливового торгово-комерційного стану, до якого належала фінансова еліта, а також високим освітнім рівнем багатьох його представників. Безумовно, приватна колекція була не лише можливістю для збереження матеріальних предметів, що відображали духовну культуру, але і вдалим вкладенням капіталу у збирання предметів.

Торгово-промислова буржуазія впливала не тільки на економічний розвиток країни, вона внесла неоціненний вклад у розвиток культури. Приватна колекція П. Харитоненка унікальна та неповторна. Вона містить персоналізовані риси, які визначаються індивідуальними вподобаннями збирача. У збереженні історико-культурних пам'яток, у популяризації мистецтва цукрозаводчику Павлу Івановичу Харитоненку належить визначна роль.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Berton K. The British Embassy Moscow: The Kharitonenko mansion = Посольство Великобританії в Москві. Особняк Харитоненко / text by Kathleen Berton; photographs by John Freeman; translation by Sergei Romanyuk; editorial support provided by Rodric and Gillian Braithwaite. 1991. 80 p.
2. Аксакова Т.А. Семейная хроника: в 2-х книгах. Париж: Atheneum, 1988. Кн. 1. 371 с.
3. Антонов А.Л., Парамонов А.Ф. Сады и парки Харьковской губернии. Харьков: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2008. 176 с.
4. Брук Я.В. Из истории художественного собирательства в Петербурге и Москве в XIX веке // Государственная Третьяковская галерея: Очерки истории. 1856-1917: К 125-

летию основания Третьяковской галереи. Ленинград: Художник РСФСР, 1981. С. 10-55.

5. Брук Я.В. У истоков русского жанра: XVIII век. Москва: Искусство, 1990. 264 с.
6. Буторов А.В. Собиратели и меценаты Московского Английского клуба. Москва: Издание Московского Английского клуба, 2002. 400 с.
7. Гребінник Ю.Л. Пархомівка: історія та особистості: історико-краєзнавчий нарис. Київ: Основа, 2008. 160 с.
8. Денисенко О. Колекція П.І. Харитоненка у зібранні Харківського художнього музею. Проблеми і перспективи музеєфікації старовинних дворянських садиб України кінця XVIII – початку XX ст. Галич: Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2007. С. 81-87.
9. Державний архів Сумської області (далі – Держархів Сумської обл.). Ф.235. Оп.1. Спр.5. Арк.43, 62.
10. Держархів Сумської обл. Ф.235. Оп.1. Спр.32. Арк.107зв.
11. Держархів Сумської обл. Ф.37. Оп.1. Спр.1, 6, 13, 15.
12. Неверов О.Я. Частные коллекции Российской империи: альбом. Москва: Слово, 2004. 255 с.
13. Обозная В.И. Родственные связи и иконография семейства Харитоненко // Матеріали історико-краєзнавчої конференції до 190-річчя з дня народження І.Г. Харитоненка. Суми: ДВНЗ «УАБС», 2012. С. 43-61.
14. Овсянникова С.А. Частное собирательство в пореформенную эпоху (1861-1917) // Очерки истории музейного дела в России: Вып. 2. Москва: Советская Россия, 1960. С. 66-144.
15. Овсянникова С.А. Частное собирательство в России в XVIII – первой половине XIX века // Очерки истории музейного дела в России: Вып. 3. Москва: Советская Россия, 1961. С. 269-299.
16. Побожій С.І. Традиції колекціонування на Слобожанщині. Історія. Приватні і корпоративні колекції. Перспективи розвитку. // Сумський обласний краєзнавчий музей: історія та сьогодення. Науковий збірник. Суми, 2005. С. 85-94.
17. Полунина Н.М. Кто есть кто в коллекционировании старой России: Новый биографический словарь. Москва: Рипол классик, 2003. 560 с.
18. Саверкина И.В. История частного коллекционирования в России: Учебное пособие. Санкт-Петербург: СПбГУКИ, 2004. 208 с.
19. Савицкая Л.Л. На пути обновления. Искусство Украины в 1890-1910-е годы. Харьков: НТУ «ХПИ», 2003. 468 с.
20. Сапак Н.В. Художне життя Півдня України кінця XIX – початку XX століття. Приватне колекціонування // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. 2007. № 12. С. 142-147.
21. Сядро В.В., Склярєнко В.М. Павел Харитоненко. Харьков: Фолио.2010. 18 с.
22. Товстоляк Н.М. Благодійність родини Харитоненків як складник стратегії підприємницької діяльності та культурного розвитку їх українських маєтків // Чорноморський літопис: Науковий журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2014. Вип. 9. С. 97-103.

Гайдай Ольга Приватна колекція П.І. Харитоненка (друга половина XIX – початок XX століття)

З другої половини XIX століття на мистецькому ринку і в принципах колекціонування відбуваються суттєві зміни. Поява нового економічного класу фабрикантів, заводчиків, банкірів формує і новий тип колекціонерів. Мета статті показати масштабність, естетичну й історико-художню значущість приватних зібрань та еволюцію культурного статусу підприємців на прикладі П.І. Харитоненка.

Ключові слова: П.І. Харитоненко, приватна колекція, підприємець, маєток, особняк, колекціонер

Гайдай Ольга Частная коллекция П.И. Харитоненко (вторая половина XIX – начало XX века)

Со второй половины XIX века на художественном рынке и в принципах коллекционирования происходят существенные изменения. Появление нового экономического класса фабрикантов, заводчиков, банкиров формирует и новый тип коллекционеров. Цель статьи показать масштабность, эстетическую и историко-художественную значимость частных собраний и эволюцию культурного статуса предпринимателей на примере П.И. Харитоненка.

Ключевые слова: П.И. Харитоненко, частная коллекция, предприниматель, имение, особняк, коллекционер

Gaidai Olga P.I. Kharitonenko's private collection (second half of XIX – early XX century)

Since the second half of the XIX century on the art market and the principles of collecting there are significant changes. The

emergence of a new economic class of manufacturers, breeders, bankers, also forms a new type of collector. It was a collector of art works and objects that trusted their taste more than to the opinions and recommendations of the authority. The collection of individuals was not similar, the selection was sometime on their own and reflect the state of mind of the owner. Exactly from it professionals had a right to name hobby of Amateur. The art collection of Pavel Mikhailovich Tretyakov, Ivan Vladimirovicha Tsvetaeva, Alexey Alexandrovich Bakhrushin, Mikhail Abramovich and Ivan Abramovich Morozov, and others, were of the brightest examples in the history of private collecting in the Russian Empire of second half XIX – early XX century. No less well-known collector was the representative of a dynasty of entrepreneurs, the sugar manufacturer Pavel Ivanovich Kharitonenko (5.01.1853, Sumy – 13.06.1914, estate Natalievca Kharkiv province). He was fond of Russian and Western European paintings, and also collect icons. P.I. Kharitonenko became an integral part of the art life of the Russian Empire and its cultural centers.

The article is based on thematic and chronological principles of material organization. Selection, systematization, and study of the material is interdisciplinary and is carried out on the basis of historical-typological and historical-cultural approaches. Historical-cultural method is very important in the study of this topic, because it puts the spotlight on the socio-psychological study of the personality of the individual with his aspirations, beliefs, activities, in this case, the man that collects. Therefore, it is important, considering one or another collection, to start with the study of the personality of the collector, his social activities and the views on collecting. The study collection of P.I. Kharitonenko in the light of studying the problem of private collecting as a component of the artistic life of the Russian Empire have never been the subject of special scientific consideration, although the question of private collecting of works of art was raised repeatedly in works on the history of art and collectibles, in studies of individual collections and creative biographies of painter.

Keywords: P.I. Kharitonenko, private collection, entrepreneur, estate, mansion, collector

Надійшла до редакції 05.04.2018 р.